

mai modern, hatalmas épületébe, melynek létesítéséhez nagymértékben hozzájárultak a határőrvidéki közvagyonot kezelő ún. Csíki Magánjavak is.

Az eltelt háromszáz év mély nyomokat hagyott az intézet életében. Alig múltak el a tatárbetörések borzalmai, amikor az iskolának újabb nehézségekkel kellett megküzdenie. A határőrvidéki autonómiának a Habsburg-uralom részéről való erőszakos megszüntetése és a császári hadseregbe való besorolások miatt az iskola sokáig szenved az osztrák abszolutizmus zaklatásaitól. Az 1764-i madéfalvi mézszárlás után a tanulók nagy részét is fegyverbe parancsolják, s később az iskolába is csak katonai engedéllyel lehet beiratkozni. A tanulók létszáma egyre apad, az egykor 300—400-as létszámmal működő iskolának az 1780-as években már csak 11, 14 vagy 15 tanulója van. Az iskoláztatás helyzetét az is súlyosbítja, hogy az osztrák abszolutizmus egy ideig kötelezővé teszi a német nyelvű oktatást.

Az 1848-as polgári demokratikus forradalom az iskolában is éreztette hatását. A tanulók darabokra törnek az önkényuralmat jelképező kétéfű sást, a nagyobbak pedig beállnak a forradalmi csapatokba. Az iskola egykori tanítványa, Gábor Áron, legendás hírű tettekkel tesz tanúságot a Habsburg-önkényuralom és a hűbériség ellen vívott harcban. Az iskolát 1849-ben megszállja az osztrák katonaság s a tanítás csak 1851-ben kezdődik újra.

A két világháború között a marxi—lenini eszmék, az RKP szava az iskolában is visszhangra talált. Az iskola volt diákja, majd később tanára — Bányai László egyetemi tanár — itt kapcsolódik be először a kommunisták szellemi tevékenységébe, amiért az 1930-as években börtön és az állásától való megfosztás lett az osztályrésze. A csíkszeredai gimnázium neveltje volt több jelesünk közt György Lajos bibliográfus és irodalomtörténész, Nagy Imre festőművész, Pataki József történész és Fodor Sándor író.

Szocialista államunk ma messzemenő anyagi és szellemi támogatásban részesíti az iskolát. Csupán az elmúlt két évben az intézet több mint két és félmillió lejt kapott az oktató-nevelői munka korszerűsítésére és anyagi feltételeinek megjavítására. Ma iskolánkban több mint kétezer román és magyar tanuló sajátítja el anyanyelvén a tudományok alapismereit, 72 tanerő irányításával. A román és magyar tanulók együtt tanulnak és szórakoznak testvériségben és barátságban.

Antal Imre

Székelykeresztúr: 175 év

A Székelyudvarhelytől alig 25 kilométerre eső Nagyküküllőparti kisvárosban mindenki a szeretett Alma Mater 175. évfordulójának megünneplésére készül. S ahogy közeledik az ünnepek időpontja, 1968. november 17-e, úgy nő az érdeklődés az iskola története iránt.

Ezt az iskolát közel két évszázaddal ezelőtt, minden külső segítség nélkül maga a nép — a feudális társadalmi viszonyok között addig példátlan összefogással és

lelkesedéssel — filléreiből építette fel. És ahogyan indult az alapítás, úgy történt az iskola fejlesztése és megtartása is. Valahányszor az iskola régi és új történész-tanárai e küzdelemről írnak, mindig a lelkesedés tűzébe mártják tollukat (Sándor János: *A székelykeresztúri Unitárius Gimnásium történelme*, 1896; Gálfalvi Samu: *140 év*, 1934; Péter Lajos: *150 év emléke*, 1944 és a mai nemzedéket képviselő történész, Ütő László tanár kutatásai). Valóban, már az iskolaalapítás hősi elszánt-ságot és kitartást követelt mindazoktól, akik szembe mertek szállni az Erdély területén is kíméletlenül gyarmatosító Habsburg-hatalommal. A merész feladatot Erdély szabadelvű egyháza, az unitárius egyház vállalta. A középiskola felállítását sürgető nép kívánságát tolmácsolja már 1712-ben a homoródszentmártoni Bíró Sámuel, amikor egy Keresztúron létesítendő középtanoda felállítását kéri. Érthető, hogy törekvésükben sem császári pártfogásra, sem földbirtokos-patronsokra nem számíhattak, s így csak hosszú idő múlva, 1793 júliusában szavazza meg a homoródmási unitárius zsinat, hogy „Székelykeresztúron egy olyan középtanoda állítassék, amelyben az ifjúság csak a retorikáig taníttathassék.”

Az első építkezés küzdelmes korszakában (1793—1804) Szabó Sámuel, az iskola első igazgatója faluról falura járva gyűjti a nép filléreit és toborozza az iskola-építők egyre növekvő taborát. Erről tanúskodik a levéltárakban megőrzött ujjongó beszámoló; „Bizony, sír örömben a nép, látván mostan minden remény-sége felett való folyamatját a gymnásium építésének.” Végül is felépiült az iskola fából és vesszőből 12 szobával. A tanulás iránt érdeklődők száma és az igények azonban mihamar megkövetelték, hogy újabb, erősebb és nagyobb épület emelje-jenek.

Az újabb építkezési korszak (1805—1842) már szélesebb rétegeket mozgat meg. Koronka József igazgató és lelkes társai felhívására a más felekezetűek is segítséget nyújtanak. A fában bővelkedő katolikus felvidék gerendát szállít, a mészégető Almás, Keményfalva, Abásfalva meszet készít, a kőben bővelkedő református Kü-küllőmente követ termel, Nyárad-völgye gabonát és más termékeket gyűjt, s a gid-res-gödörös utakon a legnagyobb munkaidőben is özőnlenek a nehéz szekerek Ke-resztúr felé, s amikor az apró lovak csengői elhallgatnak, s a hozott anyag helyére kerül, a fuvarosgazda az építő kalákások között vállvetve dolgozik a csoportokra osztott tanulókkal. A nép asszonyai felváltva főznek a munkásoknak. Így épült fel kőből és téglából a 18 szobás új iskolaépület.

Az építő lendületet az 1848—49-es események utáni Bach-korszak sem tudja megsemmisíteni, legfeljebb késlelteti. Az építés harmadik szakaszának (1857—1876) sem volt más alapja, mint a nép áldozatkészsége. A társadalmi nyomor, az egyre szűkösebb kenyér azonban akadályozza a népet iskolaépítése nagy művének be-fejezésében. Ezért volt kénytelen 1875-ben Kovács János tanár az unitáriusok Fret-wel János nevű angol hitrokonához folyamodni, aki az angol és amerikai unitáriu-soktól 200 font sterlinget gyűjtött össze az építkezés befejezésére. Ez a segítség an-nak a tiszteletnek és rokonszenvnek köszönhető, amelyet Kriza János püspök, a *Vadrózsák* szerzője érdemelt ki az angol és amerikai unitáriusoknál.

Ez a kívülről jött segítség is ösztönözte az iskola barátait, hogy nagyobb ösz-szegű alapítványokkal támogassák a továbbfejlődést. 1876-ban Orbán Balázs — akiről később az iskolát is elnevezték — 500 forintos alapítványt tesz a következő indokolással: „Mi, a szegény, kopár, hegyek között élő, az ország szívéből távoleső székelyek, mint minden, úgy a nevelés terén is háttérbe szorultunk, itt is, mint egyebekben, az önségélyre vagyunk utalva; azért én csekély alapítványomat egy székely tanodához, szülőföldemnek egy olyan tanintézetéhez küldöm, amelyben na-

gyon sok szegény tanuló van... Ez a székelykeresztúri unitárius gimnázium, mely egy sűrű népességű vidék egyedüli iskoláját képezi, s amelyben leginkább a szegény falusi nép fiai küzdenek az önfenntartás és a kiképeztetés nyomorával. "Kiemelhetjük még az iskola pártfogói sorából Berde Mózsát, aki 50 jó erkölcsű, szegény jótanuló részére ajánl fel naponta 3 egészséges cipót (a „Berde-cipó“ a mai napig is él a diákság emlékezetében). Kuncz Elek tankerületi főigazgató (Kuncz Atadár édesapja) látta meg és hangoztatta jelentéseiben a keresztúri iskola fontos szerepét, s nagyban hozzájárult az intézet kifejlesztéséhez, az államsegély szerződészerű biztosításához, majd az új épület számára építési államsegély elnyeréséhez. Sokat segített abban is, hogy az 1904-ig csak ötosztályos, 1904 után hat-, majd hétosztályos iskola 1914-ben nyolcosztályos főgimnáziummá alakuljon át.

Az iskolaépítés utolsó szakaszának (1907—1914) Pap Mózes igazgató a vezetője. A nép áldozatkészsége, kalákás munkalendülete s a tanulók százainak munkakedve 1913 tavaszától 1914 őszéig felépíti az új iskolát, tágas osztálytermekkel, tanári, igazgatói és egyéb hivatali helyiségekkel és szertárakkal. Az 1916-ban tornateremmel kibővített emeletes épület impozáns megjelenésével és „szanatóriumi“ tisztaságával mai napig irigylésre méltónak tűnik a látogatók előtt.

Később, amikor az államsegély megszűnik, a tömegek áldozatkészsége ismét megmentette az iskolát: a társadalmi gyűjtés eredménye 2 120 520 lej volt.

Gálfalvi Samu igazgató így ír az iskola hagyományos légköréről: „Az iskola szellemét minden időben a legtisztább liberalizmus irányította. Sem faji, sem felekezeti tendenciával nem akart nyomást gyakorolni a tanítványok seregére, sem pedig azon különbséget nem érezte soha növendékeivel.“ Erről tanúskodhatnak azok a nem unitárius és nem magyar nemzetiségű vendiákok, akik valaha is az intézet egyszerű falai közé jöttek az ismeretek megszerzése végett.

Az iskola egyik kezdeményezése volt a második világháború alatt a „Gyámzüllői közösség“ megszervezése. Székelykeresztúr és környékének munkás, földműves, kisiparos, napszámos, kereskedő és értelmiségi rétegeiből sokan önként megajánlott pénzüsszegeiket havonként eljuttatták az iskolához, hogy a tehetséggutató eredményeképpen az iskolához kerülő falusi tanulók ellátását fedezzék. Ez a közösség 1947-ig működött, támogatásával végezte el az iskolát többek között Szabó Gyula író, Borbáth Károly kolozsvári történész és Kibédi Elek volt tanfelügyelő, jelenleg iskolánk tanára. A falusi tehetségek taníttatását 1948-ban az államosítással az állam vette át és ösztöndíjakkal biztosította.

Az iskola levetkőzte a felekezeti jelleget, de megmaradt a hagyományos népi jelleg.

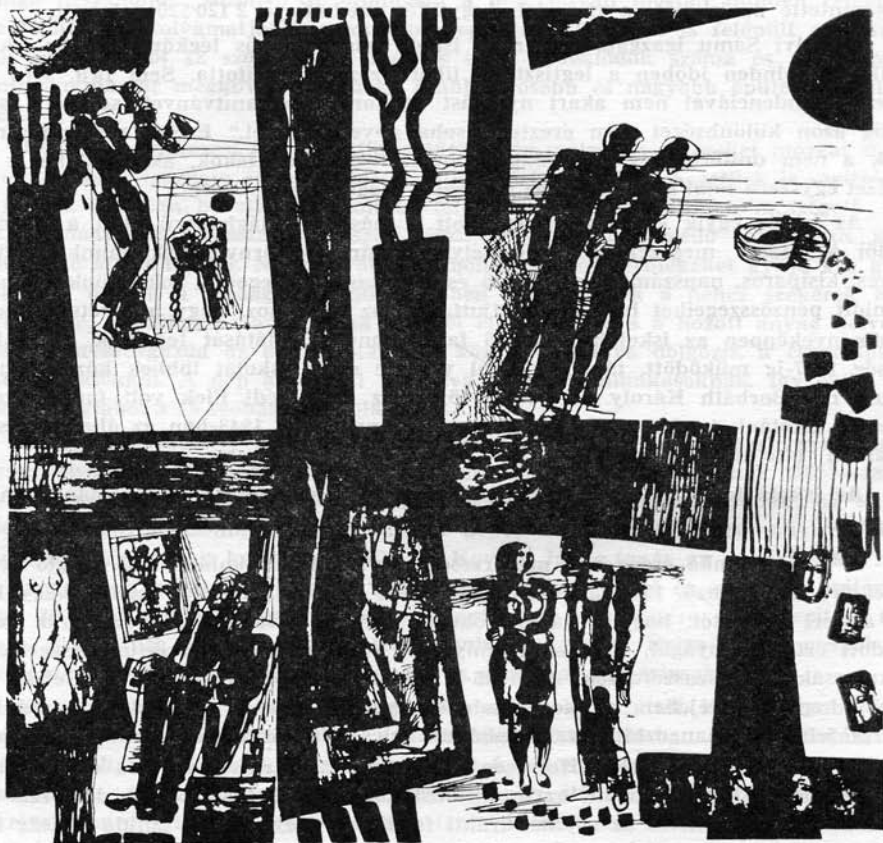
A közös munka erényének megőrzése és gyakorlása iskolánk mai tanuló nemzedékeire is jellemző. 1944. augusztus 23-a után az iskola tanulói segítik Nagy Lajos akkori igazgatót, hogy a háború okozta károkat jóvátegyék, a szertárak szétördött értékes anyagát, számtalan könyvtári könyvet és a konviktus felszerelését feikutassák és visszaszerezzék. Az 1945-öt követő években a nevelés megfelelő útjainak keresése idejében, amikor akadnak olyanok, akik a tanulást és a munkát pusztán jelszavak hangoztatásával próbálták felcserélni, ismét az ifjúság legjobbjai sietnek az iskola segítségére. Helyesen értelmezve a marxista nevelés célkitűzéseit s az ősi iskola hagyományait, az internátusi közösségi élet szabályait dolgozzák ki: a munka, a fegyelem és az egymás iránti felelősség jegyében. A tanuló ifjúság hazafias munkája tette lehetővé Útő Edit igazgatónő (175 év alatt az iskola egyetlen női igazgatója), majd Barabás Vilmos jelenlegi igazgató „Építsük, szépítsük isko-

lánkat!"-programját: évekig tartó szorgalmas, kitartó munkával a tanárok személyes közreműködésével szép nagy parkot telepítettek.

Szocialista államunk gondoskodása bentlakásunkat legutóbb modern felszereléssel látta el. Az ajándékokat ifjúságunk — hagyományainkhoz hiven — most sem fogadja ölbetett kézzel, mert a legutóbbi két évben egy új modern iskolai sportpálya felépítéséhez több mint 100 000 lej értékű társadalmi munkával járult hozzá, méltóképpen készülve az iskolaalapítás 175. évfordulójára.

Iskolánk régi nevelési vezérével, a „Musis et virtutibus“ (a nép egyszerű nyelven: „Egy véka tudomány mellé egy köből erkölcs“) ma is időszerű.

Farkas Jenő

László Akos: Hétköznapiak